

așezărilor-gigant tripoliene, așa-numitele *proto-orașe*. De asemenea, sunt redată o serie de caracteristici ale acestora, precum și enumerarea siturilor din această categorie.

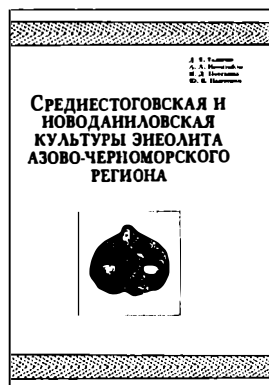
Volumul mai conține și un supliment (*Приложение – Определение остеологического материала из раскопок 2000 и 2001 гг. / Supplement – Definition of the osteological material from excavations 2000, 2001*), însoțit de un tabel, în care sunt expuse rezultatele cercetărilor resturilor osteologice descoperite în cadrul așezării în campaniile din 2000 și 2001, precum și speciile determinate de către E.V. Markova.

Lucrarea se încheie cu un rezumat în limba rusă (*Резюме*), urmat de note (*Литература / Notes*), care reprezintă în fapt o bogată listă bibliografică referitoare la subiectul abordat.

Opera colegilor ucraineni prezintă o importanță deosebită pentru cercetarea eneoliticului european, în general, și al culturii Cucuteni-Tripolie, în special, ea constituindu-se într-o încercare reușită – credem noi – de a reliefa o serie de aspecte deosebit de importante referitoare la *așezările-gigant (proto-orașele)* ale celei mai strălucite civilizații preistorice europene.

Constantin Preoteasa

**D. Ja. Teleghin, A.L. Nečitailo, I.D. Potehina, Ju. V. Pančenko,
*Srednestogovskaja i Novodanilovka kul'tury eneolita
 Azovo-Černomorskogo reghiona,
 Lugansk, 2001, 152 p.***

Lucrarea cercetătorilor ucraineni, dedicată culturilor Srednii Stog și Novodanilovka, este structurată în trei capitole încadrate de *Introducere* și *Încheiere*. Volumul este îmbogățit cu un rezumat în limba engleză și o anexă.

În primul capitol (*Osnovnye čerty i hronologhija Srednestogovskoi kul'tury*) este prezentat istoricul cercetărilor, principalele caracteristici și periodizarea culturii Srednii Stog.

Așezările acestea sunt situate, de obicei, pe terasele joase ale văilor râurilor, iar necropolele se găsesc în apropierea așezărilor (Dereivka), pe teritoriul lor (Alexandria) sau în afara acestora (Igreni). Ele sunt – în marea lor majoritate – plane, au suprafața mică și numai într-

singur caz mormintele Srednii Stog se aflau sub mantalele tumulilor (Boguslav). Defuncții erau depuși pe spate, cu picioarele îndoite de la genunchi, orientați diferit și

presărați cu ocră. Inventarul mormintelor era alcătuit uneori din cuțite de silex, topoare, vase și diferite obiecte de podoabă.

Pe baza analizei tipologice a ceramicii și câtorva observații stratigrafice, evoluția culturii a fost împărțită în două mari perioade: timpurie (*srednestogovskii*) și tardivă (*dereivsko-moljuhovskii*). Prima perioadă se caracterizează prin lipsa ornamentului șnurat pe ceramică, iar cea tardivă prin apariția acestui decor, precum și a vaselor cu fundul plat. Importurile tripoliene din așezările și necropolele culturii Srednii Stog au contribuit la stabilirea vârstei ei. Astfel, în stratul de cultură al așezării Stril'ča Skelja au fost găsite două fragmente de ceramică bicromă tripoliană din etapa BI (după periodizarea T.S. Passek). Într-un mormânt din necropola Dereivka se afla o strachină de dimensiuni mici din etapa BII-CI. O altă strachină de dimensiuni mici și un vas pictat au fost descoperite în necropola de la Igreni. Câteva fragmente ceramice tripoliene de la începutul etapei CI au fost semnalate în stratul de cultură al așezării Moljuhov Bugor. La rândul ei, ceramica de tip Moljuhov Bor este prezentă în așezarea tripoliană Ol'hovec.

Pentru cultura Srednii Stog se cunosc cca. 15 date radiocarbon, pe baza cărora s-a stabilit că ea a evoluat în regiunea Marea Azov-Marea Neagră aproximativ 1000 de ani, începând cu mijlocul mileniului V î.Hr. și până spre sfârșitul mileniului IV î.Hr., când împreună cu alte culturi eneolitice din sudul Europei de Est dă naștere comunității culturii Iamnaja. Ocupația de bază a purtătorilor acestei culturi o constituia creșterea animalelor, în special a cailor. Circa 50% din numărul de oase de la Dereivka, Moljuhov Bugor și Alexandria aparțin acestui animal. În repertoriul așezărilor și necropolelor au fost incluse și descoperirile izolate, dar și așezările tripoliene unde a fost descoperită ceramică Srednii Stog, în total 145 de puncte.

Capitolul II (*Novodanilovskaja kul'tura*) este dedicat culturii Novodanilovka. Purtătorii ei sunt considerați în prezent drept *primii păstori*, pe care unii cercetători îi asociază cu purtătorii culturii protoindoeuropene. Arealul acestei culturi include, în principal, regiunea situată la nord de Marea Azov și Marea Neagră, dar vestigii asemănătoare sunt răspândite în tot arealul de stepă al Europei de Est, de la Carpați și Dunărea de Jos până la Marea Caspică. În prezent sunt cunoscute aproximativ 100 de morminte.

După opinia mai multor cercetători, culturii Novodanilovka îi pot fi atribuite și depozitele compuse din piese de silex, în special cele care conțin lame de dimensiuni mari. Deocamdată sunt cunoscute cca. 10 astfel de depozite. Dintre acestea se evidențiază cel descoperit la Goncarovka, regiunea Harkov (Ucraina), care conținea 193 piese de silex (6 nuclee, 168 lame-cuțite de dimensiuni mari, 7 vârfuri de sulie, 12 unelte de tipul topoarelor). Purtătorii culturii Novodanilovka locuiau, probabil, în stațiuni sezoniere, ale căror urme sunt greu de semnalat deocamdată. Autorii presupun existența unei astfel de stațiuni în imediata apropiere a necropolei de la Alexandrovsk.

Este combătută opinia lui Ju. Rassamakin, care unifică vestigiile de tip Novodanilovka și cele timpurii Srednii Stog în cadrul culturii *skeljanskaja*. Autorii lucrării consideră că civilizațiile vizate de acesta au puține trăsături comune și nu poate fi vorba de unificarea lor.

Repertoriul descoperirilor atribuite culturii Novodanilovka include 41 de puncte. La acest repertoriu adăugăm și mormântul cercetat în anul 1994 într-un tumul de lângă orașul Slobozia, pe malul stâng al Nistrului (Republica Moldova)¹.

Capitolul III este consacrat caracteristicilor antropologice ale purtătorilor culturilor Srednii Stog și Novodanilovka. Pentru prima cultură materialele osteologice provin, în special, din necropolele Iğreni, Alexandria și Dereivka II, iar pentru ce-a de-a doua din necropolele Mariupol, Lugansk și Giurgiulești. Pentru ambele culturi s-a stabilit existența craniilor cu trăsături protoeuropoide (predominante) și mediteranoide.

În încheiere, pe lângă constatările de ordin general, se specifică faptul că ipoteza privind formarea complexului etnocultural indoeuropean în partea sudică a teritoriului actual al Ucrainei necesită precizări și argumentări suplimentare. Tot aici găsim inserat un tabel cu datele radiocarbon pentru necropolele de tip Mariupol, culturile Bugo-Nistreană, Cucuteni-Tripolie, amforelor sferice, Srednii Stog, Novodanilovka, Varna, Gumelnița etc., care prezintă sincronismele culturilor neolitice timpurii și celor neo-eneolitice din sud-vestul Europei de Est.

Anexa semnată de D. Ja. Teleghin reprezintă rezumatul unei comunicări în care autorul supune criticii modelul de evoluție a culturilor eneolitice de stepă propus de Ju. Rassamakin. Ultimul consideră fazele culturii Srednii Stog drept culturi aparte: *kvitjanskaja*, *skeljanskaja* și *dereivskaja*. Mai mult decât atât, în așa-numita *cultură skeljanskaja* Ju. Rassamakin include și vestigiile culturii Novodanilovka. D. Ja. Teleghin este de părerea că noul model este în multe cazuri în disonanță cu materialul factologic. Obiecțiile expuse de acest cercetător coincid în mare parte cu opiniile specialiștilor în domeniu (A. Nečitaïlo, I. Kovaleva, V. Dergacev, E. Jarovoi ș.a.).

Lucrarea este înzestrată cu un bogat material ilustrativ și cu indicele așezărilor, fapt care facilitează utilizarea repertoriilor incluse în ea. În acest fel volumul se prezintă ca un instrument de lucru util pentru specialiștii în domeniu.

Sergiu Bodean

¹ E.V. Jarovoi, *Pervyi pamjatnik novodanilovskogo tipa v Podnestrov'e*, în *Čiobručeskii arheologhičeskii kompleks i drevnie kul'tury Podnestrov'ja (materialy polevogo seminara)*, Tiraspol, 2000, p. 72-80.